

بیانات

نخستین چاپ ترجمه دکتر گرمارودی از قرآن کریم، ماه مبارک رمضان پارسال صورت گرفت؛ و با برپایی جلسه نقد و بررسی در محل نمایشگاه بین المللی قرآن کریم در تهران و با حضور مترجم و صاحب نظران دانشور قرآن پژوه: استاد بهاء الدین خرمشاهی، استاد محمد اسفندیاری، استاد محمد علی کوشا، استاد مرتضی کریمی نیا و دکتر سمیعی و دکتر علیزاده از کوشش های دکتر گرمارودی قدردانی شد. ریاست این جلسه با دانشمند محترم جناب آقای مهدوی راد بود.

همه این دانشوران ارجمند در حوزه های علوم قرآنی و قرآن پژوهی و نقد، بسیار سرشناس و برای همه شناخته شده اند.

از میان دیدگاه های این بزرگواران، تنها به ذکر گوشه ای از اظهار نظرهای دو تن از آنان، جناب استاد محمد علی کوشا و استاد مرتضی کریمی نیا می پردازیم:

دانشمند صاحب نظر استاد محمد علی کوشا، از منتقدان حوزه علوم قرآنی به ویژه در زمینه ترجمه های فارسی است که کتاب ایشان با نام «ترجمه های ممتاز قرآن در ترازوی نقد» [انتشارات کتاب مبین، ۱۳۸۲] بسیار شهرت دارد.

ایشان در نشست مزبور و مورد ترجمه دکتر گرمارودی گفته است:

این ترجمه دارای نثری روان، نرم و لطیف، خوشخوان و دلنشین است. پانویست های جالب با ذکر منابع و مآخذ لغوی و احیاناً تفسیری دارد، مؤخره عالمانه استاد گرمارودی انصافاً بسیار مفید و برای دیگر مترجمانی که در آینده بخواهند به ترجمه

قرآن دست یازند، راه گشا خواهد بود. معادل های فارسی «زنیم» را «بی تبار»، «تفاوت» را «ناسازگار»، «زوجین اثنین» را «زوجی دوگانه»، «جَنَّةُ الْمَأْوَى» را «بوستان سرا»، «واسع» را «نعمت گستر»، «جبار» را «کام شکن» آورده اند. اما در مورد کلمه «قهار» که ایشان معادل «دادفرما» برای آن آورده اند، بنده اندکی تردید دارم. در اینجا نمونه هایی از زیبایی های این ترجمان را بیان می کنم، از جمله در سوره یوسف آیه ۱۰۱: رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمَلِكِ وَ عَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْآحَادِيثِ. فَاطْرَ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَ الْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ و ایشان چه زیبا ترجمه کرده اند: «پروردگارا! به من از فرمانروایی پاره ای داده ای و از خوابگزاری بخشی آموخته ای، ای آفریدگار آسمان ها و زمین، تو سرور من در این جهان و جهان واپسینی، مرا گردن نهاده به فرمان خویش بمیران و به شایستگان پیوند». در ترجمه این آیه، بسیاری از مترجمان «من» را در در «من الملک» نادیده گرفته اند و نیز در علمتني من تأویل الاحادیث که «من» تکرار شده، ایشان در «من» اول کلمه «پاره ای» و معادل «من» دوم را «بخشی» آورده اند. یا در سوره هود آیه ۸۰: قَالَ لَوْ أَنِّي لَبِئْتُ بَكَم قُوَّةً أَوْ آوَى إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ، «گفت کاش برای رویارویی با شما توانایی داشتم یا به گوشه ای استوار پناه می جستم، انصافاً نصری فخیم است. یا در سوره یس آیه ۲۸: وَ مَا أَنْزَلْنَاهُ عَلَى قَوْمٍ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جَنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَ مَا كُنَّا مُنْذِرِينَ وَ «ما پس از وی از آسمان بر قوم او هیچ سپاهی فرو نفرستادیم و بنای فرستادن هم نداشتیم». زیبایی ترجمه بیشتر در «و ما کنا منذرین» است که ترجمه کرده اند: «و بنای فرستادن هم نداشتیم» تمام جهات در ترجمه این آیه رعایت شده است. یا در سوره یس آیه ۸: اَنَا جَعَلْنَاهُمْ اَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْآلِ ذِقَانُ فَهُمْ مَقْمَحُونَ، بسیاری از مترجمان این آیه را مغلق ترجمه کرده اند. اما ترجمه ایشان که نوشته اند: ما غل هایی بر گردن هایشان تا زیر چانه نهاده ایم چنان که سرشان بالا مانده است» خیلی گویا است. و نیز در ترجمه «و الله المستعان علی ما تصفون» (سوره یوسف، آیه ۸) «و از خداوند بر آنچه وصف می کنید باید یاری جست». و یا در ترجمه: وَ شَرَوْهُ بَشَمْنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَ كَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ (سوره یوسف، آیه ۲۰) «و او را به بهایی ناچیز، درهمی چند فروختند و به او رغبتی نداشتند». یا در سوره یوسف آیه ۲۲ و لما بلغ اشدّه اتیناهُ حکماً و علماً و

كذلك نجزي المحسنين»، «و چون به برنایی خویش رسید بدو نیروی داروی و دانش بخشیدیم و بدین گونه به نیکوکاران پاداش می دهیم». اینها همه از محسنات است و نمونه ای دیگر: «اذا وقعت الواقعة، ليس لوقعتها كاذبه، حافضة رافعة» (واقعه: ۱-۳)، «آن هنگام که هنگامه رستخیز روی دهد که در روی دادن آن دروغی نیست.

[اینجا عرض می کنم که اگر می گفتند هیچ دروغی نیست بهتر بود چون نکره در سیاق نفی است.] فرود آورنده کافران برنده مؤمنان است. «حافضة»، «فرود آورنده»، «رافعة»، «فرابرنده» بسیار فصیح، بلیغ و گویا است. یا مهمتر از همه در سوره واقعه آیه ۸۷ و ۸۶ که بسیاری از مترجمان آن را مغلق و غیر گویا ترجمه کرده اند. «فلو لا ان كنتم غير مدینین، ترجعونها ان كنتم صادقین»، اما ایشان گفته اند: «اگر شما کیفر شدنی نیستند چرا آن جان را - اگر راست می گوید - (به بدن او) باز نمی گردانید»، که خیلی گویا و بلیغ است.

ایشان چند مورد هم در بخش بعدی بررسی خود بر ترجمه استاد گرمارودی در جلسه ای که اخیراً در خانه پژوهش قم برگزار شد، اظهار داشته اند. یکی دیگر از منتقدان قرآن پژوه جناب کریمی نیاست. نقدهایی از او را که از دقیق ترین و عالمانه ترین نقدهاست، در برخی از مجلات معتبر قرآنی، از جمله فصلنامه بینات خوانده ایم. ایشان در همان جلسه برگزار شده در نمایشگاه بین المللی قرآن در ماه رمضان گذشته، از جمله گفته اند:

ترجمه استاد گرمارودی یکی از مهم ترین رویدادهای ترجمه پژوهی و قرآن پژوهی سال جدید ماست و ویژگی هایی دارد که آن را از ترجمه های پیشین خود متمایز می کند مهم ترین ویژگی این ترجمه این است که مترجم با وقت بسیاری که برای کار گذاشته اند با فرصت کافی تمام ترجمه ها و تجربه های پیشین را از نظر گذرانده اند و نقدها و گفتار و بررسی های ترجمه های دیگر که در مجلات و کتاب ها منتشر شده را با دقت خوانده و از نقاط لغزش مترجمان پیشین درس گرفته اند و با انبوهی از اطلاعات ادبی و قرآنی و دینی خود، این حجم را هم افزودند و تجربه قرآن پژوهی و ترجمه های پیشین، آقای گرمارودی را از بسیاری لغزش هایی که شاید مترجمان پیش از انقلاب به راحتی اسیر آن می شدند، مصون نگه داشته است، یعنی مثلاً استاد

پاینده که مترجم بسیار زبردست، ادیب و دانایی بوده است در حدود ۴۰ و یا نزدیک به ۵۰ سال پیش که کار ترجمه انجام می داده به نظر من به یک صدم آنچه که مترجمان امروز به آن دسترسی دارند، دسترسی نداشته است. این فرصتی که در اختیار مترجم بوده، ترجمه ایشان را از جهات زیادی واجد ویژگی های مثبت ترجمه های پیشین کرده و از بسیاری از ویژگی های لغزشگاهی و منفی آنها مصون داشته است.

دومین ویژگی این ترجمه این است که این ترجمه برای خود اصل و اصولی دارد. بسیاری از مترجمان ما چه در ترجمه قرآن و چه متون دیگر، متنی را انتخاب می کنند و به تناسب و فراخور اطلاعات زبانی، تاریخی و علمی خود به زبان مادری خویش برمی گردانند، از ابتدا تا انتها پیش می روند و آن را منتشر می کنند... و کار را تا انتها پیش می برند، بدون اینکه در کلیت ترجمه به یک اصولی پایبند باشند و از ابتدا و یا میانه راه آن را برای خود تعیین کرده باشند. (اما) هر کسی که ترجمه جناب گرامرودی را توروک کند و یا مقدمه و یا مؤخره آن را بخواند متوجه می شود که ایشان به اصولی پایبند بوده اند و تا حد وسع و توانایی و تا جایی که به دقت ترجمه ضرر نرساند، به آنها عمل کرده است. مثلاً دقت ترجمه آیات مشابه در قرآن، اصلی بوده است که شاید بیست سال پیش به آن توجه نمی شد اما استاد گرامرودی در ترجمه آیات مشابه و همین طور مفردات و اصطلاحات مشابه سعی بسیار بلیغی برده اند و تلاش کرده اند که این موارد را بی دلیل متنوع نکنند و تا حد امکان ترجمه ای یکدست و مناسب، همگون و سازگار ارائه دهند.

دومین اصلی که در ترجمه مهم است، توجه فراوان به اسامی نکره ها در آیات است. من مترجمی را نمی شناسم که این چنین دقیق، اسامی نکره در قرآن را زیر ذره بین گذاشته باشد و آنها را با اسامی معرفه متفاوت ترجمه کرده باشد. [البته این دو اصل یک اشکالاتی را هم ایجاد کرده است] و مترجم در نظر داشته که بدون (توجه به این) اصل ترجمه را به پایان نرساند. آیاتی که در قرآن به مقتضای زبان عربی قرآن لازم بوده که بخشی از آیه یا کلمه ای در آیه تکرار شود و آن تکرار در زبان فارسی هیچ جایگاهی از نظر زبانی و دستوری و بلاغی ندارد به آسانی آنها را حذف کرده اند یعنی به مواردی که مقتضی زبان عربی است، توجه داشته اند که در زبان فارسی هیچ مقتضی ندارد و

اگر آنها را به فارسی ترجمه کنیم گویا داریم به فارسی غلط صحبت می‌کنیم: یکی مسأله تکرار و دیگری اسامی مذکر و مؤنث در اسامی است. در زبان عربی اسامی و صفت و موصوف همه در مذکر و مؤنث بودن و در مفرد و جمه بودن مطابقت کامل دارند اما ضرورتاً در زبان فارسی هیچ‌گاه به چنین چیزی احتیاج نداریم. از این گونه موارد در این ترجمه هست که نشان می‌دهد مبانی مترجم برای ایشان محرز بوده است و دومین و یکی از مهم‌ترین نثر ایشان را تشکیل می‌دهد.

انعکاس ترجمه گرمارودی در مطبوعات

روزنامه ایران در ویژه‌نامه ماه رمضان خود به نام ریحان (پنجشنبه ۱۴ آبان ۱۳۸۳) خبر انتشار ترجمه را با معرفی کوتاهی از آن و درج مصاحبه کوتاه مترجم، آورده است. کتاب هفته نخست در شماره ۲۰۱، ص ۷ و سپس در شماره ۲۰۲، ۱۶ آبان ۱۳۸۳، در صفحه دهم خود طی دو ستون، علاوه بر درج خبر «خادم قرآن» شدن مترجم، طی سه ستون با درج بخشی از پی‌نگاشت مترجم، درباره ترجمه حاضر از جمله نوشته است: ... دکتر گرمارودی اخیراً با ترجمه زیبا، روان و ادیبانه خود، مجموعه فعالیت‌های قرآنی خود را تکمیل نموده است...

روزنامه همشهری در ضمیمه «خردنامه» خود (شماره ۲۴، ۲۰ آبان ۱۳۸۳، ستون سوم، صفحه ۷) به قلم آقای سید باقر میر عبدللهی ترجمه استاد را معرفی و پس از آوردن ترجمه ۷ آیه نخست سوره مبارک انفطار، از جمله می‌نویسد:

... چند سطر بالا، ترجمه آیات یکم تا هفتم سوره انفطار به قلم شاعر و ادیب روزگار ما آقای سید علی موسوی گرمارودی است. همین چند سطر، گویای سبک و سلیقه ایشان در بازگردان فارسی قرآن است. یعنی آمیزه‌ای از روان شناسی، باستان‌گرایی و شیوه پذیرفته جمله بندی که خود گرمارودی آن را نثر معیار نامیده است. مترجم نام آشنای ما، ۵ سال از عمرش را خرسندانه بر سر این کار نهاده و کوشیده است «در حد توان، منتهای وفاداری به متن را اگر نه با زیبایی، دست کم با روانی، جمع کند.

نیز روزنامه همشهری در شماره ۳۵۵۲ خود (پنجشنبه ۲۱ آبان ۱۳۸۳، ص ۱۱) یک صفحه کامل روزنامه خود را به گفت و گو با مترجم درباره ترجمه اش اختصاص داده است.

روزنامه شرق، در شماره ۳۳۴ خود (شنبه ۱۶ آبان ۱۳۸۳، ص ۱۴) در مقاله‌ای بلند، به قلم آقای رضا آشفته با عنوان «به زیبایی قرآن» به معرفی ترجمه استاد گرمارودی پرداخته و پس از ذکر مقدمه‌ای در بیان رابطه دیرینه ادبیات کلاسیک ما با قرآن و به ویژه با ترجمه‌های فارسی قرآن از جمله می‌نویسد:

... با این مقدمه، باید درباره ترجمه دیگری از قرآن کریم توسط دکتر سید علی موسوی گرمارودی، شاعر و نویسنده مذهبی و متعهد گفت و نوشت که یکبار این فرصت را در اختیار علاقمندان به قرآن قرار می‌دهد تا با زبانی دقیق، ظریف لطیف، و شاعرانه به درک و بیان مفهوم آیات قرآنی بپردازند و این فرصت توسط دکتر گرمارودی، قرآن پژوه و شاعر اهلیت فراهم شده است...

روزنامه گیلان امروز در شماره ۱۴۸ خود مورخ ۱۲ آذر ماه ۱۳۸۳ در رشت، در صفحه ۷، ضمن مقاله‌ای با نام «ترجمه‌ای ماندگار بر صفحه روزگار» به قلم آقای مجتبی روحانی، به معرفی مفصل این ترجمه، پرداخته و پس از مقدمه‌ای خواندنی و سپس بررسی ویژگی‌های این ترجمه، در پایان، پس از نقل این دیدگاه استاد خرمشاهی که «این ترجمه در شیوایی از ترجمه‌هایی است که چشم روزگار و تاریخ ترجمه، کم‌تر نظیر آن را دیده است»؛ نویسنده مقاله خود می‌نویسد:

... خواندن این ترجمه زیبا و ماندگار را به همه اهل کتاب و دانش پژوهان و همه کسانی که دل به حقیقت سپرده‌اند توصیه می‌کنم و شایسته است کتابخانه‌های عمومی و نیز صاحبان کتابخانه‌های خصوصی، کتابخانه خود را به این ترجمه عظیم متبرک گردانند. چونین باد...

بینات نیز با اشتیاق منتظر چاپ دوم این ترجمه است که با بازنگری دکتر گرمارودی قبل از رمضان امسال منتشر خواهد شد. ان شاء الله و امیدوار است چنان که استاد خرمشاهی یادآور شده‌اند و جناب کریمی نیا آن را «مهم‌ترین رویداد ترجمه پژوهی سال» دانسته‌اند این ترجمه با بازنگری به عنوان شاهکاری در ترجمه به ویژه ترجمه‌های قرآن، جایگاه واقعی خود را بیابد.